

Никола Ивковић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 342.738
DOI: 10.46793/XXIV-13.335I

ГЕНЕЗА РАЗВОЈА УСЛУГА У ДОМЕНУ ЗАШТИТЕ ПОДАТАКА О ЛИЧНОСТИ*

Резиме

У раду се анализира питање људског права на приватност и саставна област заштите података о личности. Прво се анализира генезе развоја људског права на приватност. Потом, кроз призму модерних тенденција уочава се савремена друштвена збиља и однос према овим правима. Како су историјски моменти важни за разумевање, са теоријског аспекта указује се на утицај друштвених превирања и развој права на приватност. Кроз савремене процесе истиче се утицај који технологија, развој интернета и друштвених мрежа имају на степен угрожености права на приватност. Посебно се апострофира постојање тзв. парадокса приватности. Са једне стране чине се напори у нормативном и политичком смислу ка ограничењима неконтролисаног коришћења личних података. Посебно се ту имају у виду осетљиви подаци о личности. Ипак са друге стране међу грађанима не постоји изражена свест о потребама заштите личних података. У том смислу анализа и истраживање парадокса приватности има велики значај у креирању решења и разматрању услуга у домену заштите податка о личности.

Кључне речи: људска права, право на приватност, заштита података, парадокс приватности.

1. Увод

Са правом се може усвојити мисао да је заштита података о личности једно од фундаменталних људских права данас.¹ Овај вид људских права има своју генезу развоја која је у директној корелацији са развојем технологије и техника.

---

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2022. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Дилигенски, А., Прља, Д., Церовић, Д., *Право заштите података GDPR*, Београд, 2014, стр. 8.

Међутим развој овог права, као корпуса људског права на приватност има и своју ширу конотацију. Управо зато, савремена перспектива заштите података о личности, мора се разумевати и као део процеса који су суштина развоја демократског друштва. Како је сама формулација и разумевање структуре демократског друштва довољно широка, у њу се уклапа и формулација права на приватност. Ширина ове формулације довољна је да обухвати све могуће нивое права. Међутим до проблема долази када је потребно на прави начин и разумети релације и конкретизације ових права. Управо зато разумевање заштите података о личности и услуга које се пружају а додирују ова права, иако део процеса демократизације и заштите најконкретнијих права на приватност, мора имати специфичан приступ у покушајима демистификовања.

Управо зато, да би се и на прави начин разумели односи и начини пружања услуга у области заштите податка о личности, треба истаћи да држава није главни такмац у процесу угрожавања савременог дела права на приватност. Данашњи ниво развоја света уместо државе поставио је мултинационалне компаније у фокус потреба за контролом начина употребе личних података. А и сам развој правне државе и демократских принципа у основи заједнице не подразумева само заштиту од самовоље државе, већ и од других друштвених чинилаца. Иако се овај процес кроз историју развоја државе занемаривао услед свемоћи државе, на данашњем нивоу односа он представља важан чинилац посматрања односа демократије и људских права. У савременој збиљи мултинационалне компаније својим финансијским али и политичким утицајем надилазе снагу, а тиме и могући потенцијал угрожавања људских права у поређењу са државом. Управо зато разумевање људског права које је део заштите података о личности мора се разумети у две могуће етапе. Прво, уочавањем генезе развоја основа људског права на приватност, а потом и уочавањем релација и конотације савременог права у контексту реалности модерног света.

2. Развој права на приватност

Етимолошки приватност води порекло од лат. *privatus* – неслужбен, лични.² Тако и почетно, термилошки приватност представља ону сферу појединаца која се супротставља јавној. На том трагу били су и Стари Грци који су разумевали и одвајали јавно од приватног.³ Значај приватног који је био оличен у оикосу, претеча је разумевања права појединаца у односу на задирање државе у део приватног живота појединца. Ово право се дакле разматрало још од почетака умовања о држави и праву. Потреба човека да поседује један део приватности био је изражен и у оним заједницама које су истицале кључни

---

² Младенов, М., *Заштита права на приватност у пракси Европског суда за људска права*, Нови Сад, 2014, стр. 576.

³ Симић, М., Ђорђевић, С., Матић, Д., *Увод у право*, Крагујевац, 2017, стр. 42

значај јавног живота у сфери активности грађанина појединца. Дакле, чак и у оним историјским периодима када је значај јавне сфере имао кључну улогу у живот појединца, гарантовање дела личног простора био је и део демократских процеса. Ова генеза наставила се касније и на тлу Америке, иако је *public happiness* био појам од значаја за општу сферу, ипак је постојала потреба да промовише један вид приватности појединаца и неузнемиравања.

Терминолошка и појмовна клацкалица настављена је у свим историјским периодима, осликавајући комплексност суштине права на приватност. Тако је чувени чланак *The right to privacy* поред термина створио и објашњење које се даље нашироко користило. Максима схваћена као право да појединац буде остављен на миру постало је кључно објашњење права на приватност. Генезе размишљања и истраживања која је кулминирала радом С. Ворена и Л. Брандејса утемељила сегменте појма и термина права на приватност.⁴ Напомињемо сегменте из разлога уочавања да се као централно утемељило схватање немогућности потпуно прецизног одређења појма.⁵ Ово је условило и широка тумачења и конотације овог права. Стога се са правом и уврежило мишљење да се у право приватности утопе и она права која од овог феномена чине један галиматијас. Овај комплекс стога је тешко једноставно и јединствено изучавати. Ширина обухвата оправдава да се у историјској генези али и савременој збиљи уоче најмање четири сегмента права на приватност. Први, који обухвата право на поштовање приватног и породичног живота. Други, који обухвата право на поштовање неповредивости дома. Трећи који обухвата право на неповредивост преписке и последњи који обухвата неповредивост части и угледа.⁶ Оваквом класификацијом не исцрпљује се могући обухват права на приватност. Што се касније и доказује правом које предвиђа заштиту осетљивих, личних података појединаца.

Као што се види ширина обухвата права на приватност сажима различите генерације и потпуно разноврсне врсте људских права. Сваки од ових сегмената имао је и своје различите интерпретације како у пракси судова, тако и у покушајима објашњења, одређења и регулације који су чињени разноврсним кодификацијама. Сврха свих ових напора било је достизање што је могуће приближнијег односа између нормативног и фактичког. Ширина обухвата права на приватност имала је своје негативне и позитивне стране. Негативне стране су свакако немогућност правилног разумевања и објашњења фундамента приватности. Ширина обухвата и својеврсна идеологија приватности отежава правилно проучавања и могућност здраворазумског поимања сета ових права. Позитивно је пак што се на овај начин врши својеврсна популаризација и промоција права на приватност.

⁴ Симовић, Д., Станковић, М, Петров, В., *Људска права*, Београд, 2018, стр. 156.

⁵ Исто.

⁶ Исто.

Популаризација ове врсте права надовезала се на потребе за универзалним приступом општем одређењу и заштити људских права. Познато је да је након Другог светског рата донета Универзална декларација о људским правима. Ово је био својеврстан покушај да се међународним правним утемељењем постигне сагласност око оног минимума људских права која морају бити инкорпорирана у свим светским кодификацијама. Тако је и овом основном Декларацијом постављен темељ права на приватности.⁷ Управо УДЉП одређује право на приватност према четири сегмента која смо навели. Њоме се гарантује немешање у приватан живот, породицу, стан, преписку и штити част и углед као одлика квалитета личности појединца.⁸ На тај начин поставља се минимум и оквир који би националне државе требало да пренесу у конституције на нивоима појединачних правних система. Међутим, сам минимум је довољно разуђен да отежава поимање приватности у смислу јасног одређења врсте људског права. У том циљу потребно је уочити напоре науке да у овом сегменту да допринос синтетичком разумевању овог комплекса.

Упоредо са развојем међународних правних основа за развој права на приватност покреће се, дакле, и свеопшта дискусија и промоција права на приватност на најширем нивоу. Како је међународни правни оквир у тој мери био апстрактан доктрина је препознала потребу да на себи својствен начин изнађе објашњење шта је то суштина и срж права на приватност. Тако, све анализе препознале су три кључне речи: слобода, контрола и само одређење/опредељење (*freedom, control, and self-determination*).⁹ Ове три одреднице описују суштину почетног концепта права на приватност. Међутим оне поред правне имају и својеврсну политичку димензију. Слобода као могућност самосвојствених одлука и начина независности појединца у односу на државу. Контрола, као вид заштите од спољашњих утицаја. Она се достиже тако што појединац може да контролише оно што се експлоатише од домена његове приватности. Најспорнији и најшири елемент је концепт самоодређења. Ако се схвати појединачно овај концепт разуме се као својство човека да својим одлука утиче на унутрашњи живот и одлуке које делују на његову приватност. Колективно посматран овај концепт има политичку димензију.

Како се право на приватност у тој мери анализирано и изучавало постало је посебна доктрина. Додатну конфузију и ширину донели су цивилизацијски преокрети који су на нове начине постављали могућност угрожавања права на приватност. Оно што је поставило додатни изазов овим тежњама јесте велика количина информација и могућности комуникације и повезивање друштва путем интернета. Развој друштвених мрежа повећао је до неслућених размера количину података која се мења у друштвеном простору. Тиме и поставио

---

⁷ Чл. 12 УДЉП.

⁸ Исто.

⁹ https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-642-03315-5_2.pdf, приступљено 10.10.2022. године

логични изазов области приватности и конкретно заштити података о личности. Тако се додатно развио комплекс правни и политички, који се тек из данашње перспективе може разумети на једном прихватљивом нивоу. Међутим, развој вештачке интелигенције и нових нивоа друштвене реалности, не даје нам могућности да предвидимо како ће се сви ови односи у будућности развијати.

Да би се на прави начин изучавала област приватности у ери новог доба, доктрина је изнедрила мишљење да је потребно класификовати ове две ере. Тако се схвата да у оквиру људског права на приватност треба правити дистинкцију између релацијске и информационе димензије приватности. Прва се схвата као однос између људи, који се даље дели на територијални и телесни интегритет као склоп приватности. Други пак подразумева односе који се тичу прикупљања, складиштења и употребе личних података.¹⁰ Док се ова тзв. релацијска димензија односи на сет права која су присутна и развијају се кроз историју, други пол односа је савременог типа. Заштита личних података постала је једна од најзначајнијих тема савремених дискусија о праву. Ово питање отвара многе димензије од правних, етичких, моралних, али и шире културолошких и политичких. Имајући у виду да се ова област још увек развија, онда и генеза досадашњег нормирања и доктринарног уочавања има значај са више аспеката. Посебно је, имајући у виду поменути идеологизацију права на приватност, важно разумети односе између стварности и правне норме.

3. Однос између нормативног и фактичког

Између захтева ка признању одређеног степена права и реалног манифестовања личних преференција у том смислу постоје разлике. Ове разлике доводе до диспропорција, а која даље производи разлику између стварности и правне норме. У друштвеној доктрини овај феномен назван је парадоксом приватности.¹¹ Док са једне стране постоји велика забринутост и тежња ка правном нормирању људског права на приватност у ери нових технолошких тенденција, са друге стране чини се својевољна доступност и сагласност њиховом експлоатисању. У тежњи ка разумевању овог феномена једини пут је сазнање чињеница. Разумевање ове области мора да обухвати генезу развоја и свеукупност сазнања како би се допринело адекватнијем приступу у људском праву на приватност, односно заштити података о личности. Све ово пут је ка усмеравању и уређењу широког спектра услуга које се пружају, а имају додир са личним подацима. Сет ових услуга све је шири

---

¹⁰ Исто.

¹¹ Павуна, А., *Парадокс приватности: емпиријска провера феномена*, Загреб, 2019, стр. 133.

како се коришћење алата за повезивање на даљину чини доступним ширем кругу људи.

Овај парадокс приватности изазвао је велико интересовање истраживача који су покушавали да укажу на разноврсне социолошке факторе којима би се овај парадокс боље разумео. Оно што је интересантно јесте да фактор образовања као претпостављени није играо никакву улогу у степену забринутости лица за питања заштите личних података.¹² Тек на нивоу постдипломског образовања примећен је раст свести у питања личних података. Ово истраживање могло би бити чудно пошто се корелација између образовања и свести о потреби заштите не поклапа као логично претпостављена. Ако се образовање као категорија која је кроз историјске лексиконе била категорија којом се објашњавала свест о многих социолошким феноменима са каснијом правном димензијом, не може применити, поставља се питање шта је решење схватања ове комплексне релације.

Сазнање чињенице да технолошки развој и форма образовања нису на адекватном нивоу да су били одговарајући у креирању свести о последицама коришћења приватних података у актуелном тренутку. Услед тога јављају се и друге врсте реперкусија, од шире социолошких до конкретно правних. Индивидуалистички приступ овој проблематици изостаје. Присутан је став да појединац није толико важан у општем систему света да би се неко бавио његовим подацима. Ово питање има своје две димензије. Прва је димензија комерцијална, која су уклапа у општи доминантни систем функционисања економије и шире структуре света, и друга, димензија политике, утицаја и моћи.

Када се посматра комерцијални ниво, са претежним акцентом на маркетинг лични подаци кључни су мотив постојања друштвених мрежа. Огромне базе података које се посебним методама аналитике и развојем вештачке интелигенције систематизују представљају велики ресурс приватних компанија. Овај сет података усмерава се како би се постављале кампање маркетинга и усмеравали разноврсни видови промоција. У ери капитализма она игра велику улогу. Међутим поред комерцијалне димензије ова количина моћи у рукама приватних компанија отвара и друге димензије утицаја. Тако је пре неколико година из овога произашла афера која је имала везе са компанијом за анализу и усмеравање података Кембриџ аналитика.¹³

Ова афера имала је своју компликовану социолошку димензију. Истовремено отворила је и нека од политичких питања, па се може довести у сумњу релевантност тежње ка истраживачком напору да се утиче на заштиту података о личности. Овај новинарски рад био је усмерен на доказивање помоћи коју су усмерени подаци и кампање имали на председничке изборе у САД-у. Након ове афере која је покренула и истражне процесе у САД и на

---

¹² Исто.

¹³ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-43475183>, приступљено 16.10.2022. године

нивоу ЕУ није превише покренута и суштинска расправа о безбедности података. Оно што је остало као закључно из велике медијске пажње јесте контролна улога која би се требало спроводити према лицима која користе могућности Фејсбука и прикупљање података на тај начин. Одговорни испред компаније Фејсбук обавезали су се да ће променити начине функционисања који омогућавају трећим странама коришћење података који су им путем ове апликације доступни.¹⁴ Такође, компанија се извинила свима који су евентуално угрожени били на овај начин. Оно што пак остаје делимично замагљено јесте коришћење и усмеравање података које користи директно Фејсбук. На ово питање наслања се политички круг питања која се отварају анализама података.

Политички сет података има две димензије. Истраживања преференција у демократским процесима јако су важна како би се могле усмерити политичке кампање. Коришћење личних података може да укаже на значајне податке којима би се могао таргетирати сет тема које би могле бити кључне у усмеравању политичких кампања. Са друге стране политички моменат може ићи и у другом смеру. Кључни политички носиоци могу услед велике доступности личних података бити подложни разним врстама уцена. На тај начин мултинационалне компаније које поседују податке имају невероватан капацитет и финансијски и утицајни.

Овај вид моћи допринео је да неограничени ресурси које поседују ове компаније иду у правцу креирања нових технолошких могућности које ће усмерити друштвени живот. Нови пројекат који је настао развојем друштвених мрежа и креирањем побољшања услуга које у многоме утичу на нашу приватност. Пројекат који се зове Мета, како је и цела компанија понела име целокупна компанија која је креирала Фејсбук има за циљ проширење услуга и радњи које обухватају личне податке и преференције. Ово отвара нове изазове и могућности злоупотребе. Државе још увек немају начин да утичу и укључе се у уређење области која би обухватале Мета универзум. Правна доктрина упозорава на потребу што хитнијег укључивања и анализа које би обухватиле шири круг питања основа на којима би функционисао Мета универзум.¹⁵ Треба такође истаћи да у тежњама ка својеврсној контроли и покушајима национализације оквира података државе формирају сопствене центре за прикупљање података како би успеле у тежњи да уреде и контролишу негативну експлоатацију података која задире и негира право на приватност.

На крају, поставља се питање бриге појединаца за личне податке у ери свеопште зависности од друштвених мрежа. Недавна истраживања указала су

¹⁴ <https://www.theguardian.com/technology/2018/mar/21/mark-zuckerberg-response-facebook-cambridge-analytica>, приступљено 20.10.2022. године

¹⁵ Више видети: Egliston B., Marcus C., *Critical questions for Facebook's virtual reality: data, power and the metaverse*, Berlin, 2021.

да постоји велика зависност од друштвених мрежа на анализираној групи.¹⁶ Такође ова зависност подстиче и одређене менталне аномалије. У тој ситуацији веома је упитно колико појединац може да брине о осетљивим подацима и о њиховој евентуалној злоупотреби. Ово схватање враћа нас на анализирани парадокс приватности. Поједини својевољно или делом несвесно сами препуштају приватним компанијама своју приватност. Даље компаније ту приватност користе у комерцијалне сврхе, а могућности шире употребе такође су упитне. Тако долазимо до својеврсне ситуације у којој се о праву на приватност и потребама заштите пуно говори, а услуге које се пружају од стране компанија имају пун увид у приватне податке и то уз пристанак грађана.

Ово даље води до друге чињенице. Коришћење друштвених мрежа је бесплатно, а креирање и одржавање ових сервиса захтева огромне ресурсе. Чак је и почетни слоган компаније Фејсбук у парафразираном преводу био да је он бесплатан и да ће увек бити бесплатан. Међутим, након тужби које су покренуте од појединих група за неовлашћено коришћење података овај слоган је промењен. Каснији слоган гласио је да је сада Фејсбук брз и једноставан.¹⁷ Даљи развој ове друштвене мреже води ка посебном сајбер простору који се назива Мета универзум. Питање је на који начин ће се даље услуге пружати у сајбер простору и у којој мери ће државе бити у ситуацији да пружање ових услуга исконтролишу.

Логичким закључивањем долазимо до мисли да ми фактички коришћење, одржавање и побољшање услуга које се пружају у оквиру функционисања друштвених мрежа плаћамо личним подацима. Стога парадокс приватности има своја два крака објашњења. Један је да ми пристајемо да одређени део наше приватности ставимо на располагање путем друштвених мрежа својевољно. Ти подаци се систематизују уз нашу сагласност и користе у комерцијалне и друге могуће сврхе над којима ми немамо, нити је могуће имати јасну контролу. Други крак ових овог парадокса је својеврсна зависност која се ствара коришћењем друштвених мрежа. Како је на то већ указано стварање зависности реалан је проблем који је доказан екзактним истраживањима. Стога контрола пружања услуга које задиру у приватност има своју комплексну димензију која онемогућава јасну контролу и правно нормирање.

4. Закључак

Схватање и нормирање права приватности мења се у складу са друштвеном динамиком. Док се моделирање правног поретка одвијало тако да

---

¹⁶ Више видети: Hou Y., Xiong, D., Jiang T., Song, L., & Wang, Q. *Social media addiction: Its impact, mediation, and intervention*. *Cyberpsychology*, Brno, 2019.

¹⁷ <https://www.techworm.net/2019/08/facebook-free-slogan.html>, приступљено 18.10.2022. године

права сазревају прво у друштву, а након тога у нормама кроз захтеве и тежње грађана, модерно доба доноси мало другачије обрасце, бар на нивоу области људског права на приватност. Феномен парадокса приватности указује нам да се права одређују нормама широко, а да код грађана не постоји довољна свест о значају осетљивих података и евентуалним злоупотребама којима је овај део људског друштвеног живота подложен. Непостојање корелације између степена образовања и свести о потребама заштите права на приватност додатно указује на зависност коју стварају друштвене мреже. Имајући ове чињенице у виду тешко је изнети препоруке и предвиђања о потреба одређења норми којима би се уредиле услуге којима се тангирају основе људског права на приватност. Уместо предвиђања потребно је изнова вршити истраживања и у складу са тим формирати јавне политике и норме ове области. Добра полазна основа и напор чини се отварањем државних центара за складиштење електронских података. На тај начин се у глобалној ери података поставља основ бар делимичне контроле и усмеравања заштите важних, али и личних података, који су део права на приватност.

*Nikola Ivković, Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE GENESIS OF THE DEVELOPMENT OF SERVICES IN THE FIELD OF PERSONAL DATA PROTECTION

Summary

The paper analyzes the issue of the human right to privacy and the integral area of personal data protection. First, the genesis of the development of the human right to privacy is analyzed. Then, through the prism of modern tendencies, contemporary social reality and the attitude towards these rights can be observed. As historical moments are important for understanding, from a theoretical aspect, the influence of social turmoil and the development of the right to privacy are pointed out. Through modern processes, the influence that technology, the development of the Internet and social networks have on the degree of threat to the right to privacy is highlighted. The existence of the so-called the paradox of privacy. On the one hand, efforts are being made in the normative and political sense to limit the uncontrolled use of personal data. In particular, sensitive personal data is taken into account. However, on the other hand, there is no clear awareness among citizens about the need to protect personal data. In this sense, the analysis and research of the paradox of privacy is of

great importance in creating solutions and considering services in the field of personal data protection.

Key words: *human rights, right to privacy, data protection, privacy paradox.*

Литература

- Дилигенски, А., Прља, Д., Церовић, Д., *Право заштите података GDPR*, Београд 2014.
- Egliston, V., Marcus, C., *Critical questions for Facebook's virtual reality: data, power and the metaverse*, *Internet Policy Review*, vol. 10, no. 4/2021.
- Младенов, М., *Заштита права на приватност у пракси Европског суда за људска права*, Зборник правног факултета у Новом Саду, бр. 3/2014.
- Павуна, А., *Парадокс приватности: емпиријска провера феномена*, Загреб, 2019.
- Симић, М., Ђорђевић, С., Матић, Д., *Увод у право*, Крагујевац, 2017.
- Симовић, Д., Станковић, М., Петров, В., *Људска права*, Београд, 2018.
- Hou Y., Xiong D., Jiang T., Song, L., Wang Q., *Social media addiction: Its impact, mediation, and intervention*, *Cyberpsychology Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, vol. 13, Article 4, no. 1/2019.